

5 VELIKE SVETLEĆE KUTIJE

1 Ridvan Slivova **Beli papir protesta žena za mir, 8. mart 1998**

U brzom odgovoru na napad srpskih snaga na porodično imanje Jašari u selu Prekaze u ruralnom području Drenice na centralnom Kosovu, u kojem je ubijena cela šira porodica, 58 ljudi, uglavnom žena i dece, žene iz urbanih područja Kosova počele su da organizuju proteste. Ovaj prvi protest zagovarao je mir, sa belim listovima papira. Ženska mreža je organizovala 8 od 13 protesta održanih tog meseca protiv Miloševićevog vojnog nasilja u Drenici. Žene su tražile „mirni razvod“ od Srbije.

Seriya intervjua sa učesnicama Usmene istorije Kosova prenosi priču o ženskom aktivizmu i njihovom otporu. Žene su posebno pogođene politikom aparthejda Miloševićevog režima iz 1990-ih. Kada su otpuštene sa poslova u javnom sektoru koji su od 1960-ih usidrili žensku emancipaciju, obrazovane profesionalke su vraćene u ulogu domaćica. Mnoge su postale društveno ograničene tradicionalnim vrednostima u kojima se konsolidovao otpor društva kosovskih Albanaca nasilnom srpskom preuzimanju vlasti.

<https://oralhistorykosovo.org/sq/march-1998-womens-protests/>

2 Eliza Hodža **Studentski protesti, Dragodan, 1997**

Ovo je Aljbin Kurti, sada premijer Kosova, ali tada na početku svoje političke karijere - kao studentski lider 1997. godine, organizujući proteste protiv zatvaranja visokog obrazovanja i škola za većinsko albansko stanovništvo pod sistemom aparthejda koji je Milošević uveo na Kosovu nakon 1989. Ovde ga fotografiše Eliza Hodža, koja je danas narodna poslanica, a potom student arhitekture i fotograf za časopis Zeri. Kurti se na ovoj fotografiji vidi kako koristi leđa Zenela Keljmendija, rektora Prištinskog univerziteta od 1997. do 2004. godine, kao podršku za pisanje.

Od 1991. do 1999. godine školovanje kosovskih Albanaca bilo je samoorganizovano bez podrške države i često podložno policijskom maltretiranju. Bilo je smešteno u mešavini privatnih kuća i preostalih zgrada od kojih Miloševićev režim nije imao koristi. Obrazovanje je nesumnjivo bilo glavni stub građanskog pokreta otpora Miloševićevom nasilnom preuzimanju vlasti i potiskivanju institucija Autonomne Pokrajine Kosovo, razvijene u skladu sa jugoslovenskim ustavom iz 1974. godine. Formalno, Milošević je nametnuo srpski nastavni plan i program neprihvatljiv za albansku većinu; u praksi su svi studenti, učenici i nastavnici etnički Albanci jednostavno proterani iz državnih škola.

Periodični studentski protesti pokrenuti u jesen 1997, koje je srpska policija često nasilno razbijala, bili su ključna prekretnica u buđenju dinamičnijeg otpora nametnutoj srpskoj policijskoj državi jer su mladi gubili strpljenje sa inertnom, nekonfliktnom igrom čekanja koja je karakterisala lik mirnog otpora na čelu sa Ibrahimom Rugovom, bivšim profesorom književnosti ponekad nazivanim albanskim Gandijem. Najdetaljniji prikaz građanskog pokreta otpora kosovskih Albanaca je knjiga pokojnog Hauarda Klarka „Građanski otpor na Kosovu“ (2000).

<https://www.opendemocracy.net/en/civilresistance/limits-of-prudence-civil-resistance-in-kosovo-199098/>

3 **Ridvan Slivova** **Hleb za Drenicu,** **Priština, 16. mart 1998.**

Marš žena Hleb za Drenicu je najpoznatiji od onih koji su organizovani u martu 1998. godine kako bi se pokazala solidarnost sa opkoljenim narodom dreničkog regiona, koji je bio odsečen od pristupa hrani i medicinskim zalihama zbog kontinuiranog prisustva srpske vojske nakon njenog krvavog napada na imanje porodice Jašari u selu Prekaze u Drenici.

Protest, u kome su žene nameravale da marširaju od Prištine do Drenice, svaka sa simboličnom veknom hleba, zaustavila je srpska policija u Kosovu Polju, nekoliko kilometara zapadno od Prištine. To što su bile sprečene da stignu do konačnog odredišta nije značilo da njihova politička i humanitarna poruka nije prošla. Protesti koje su organizovale aktivistkinje tokom meseca marta 1998. godine imali su veliki uticaj, donoseći veću međunarodnu vidljivost nasilju koje se dešavalo u Drenici. Vidi snimak protesta

<https://www.youtube.com/watch?v=bAEjiONutCM&t=100s>

Da biste čuli svedočanstva žena koje su učestvovala u ovom protestu idite na

<https://oralhistorykosovo.org/podcast/bread-for-drenica-womens-march/>

4 **Alan Čin** **Majka Alija Pačarizija plače nad njegovim telom na Kosovu,** **Njujork Tajms, 1998.**

Ova fotografija je bila izložena u Muzeju moderne umetnosti, MoMA, u Njujorku 2001. godine. Ona prikazuje oplakivanje Alija Pačarizija, 19-godišnjeg Albanca ubijenog iz srpske mine. Fotografija koja kao da odjekuje kompozicijom slike jednog od starih majstora.

“Bila je to vrlo tužna i tragična scena – međutim, porodica je nas novinare primila u prostoriju jer su, pretpostavljam, želeli da njihov gubitak bude zabeležen i upamćen. Svetlost prozora je bila raspršena kroz belu zavesu, stvarajući predivno svetlo”, rekao je Čin u nedavnoj objavi.

Majkl Kimelman, tada glavni likovni kritičar u Njujork Tajmsu, napisao je da fotografija prikazuje “...ne Pačarizijevu formalnu vojnu sahranu, već ono što se dogodilo tog dana u dnevnoj sobi njegove porodice, gde je njegova majka, okružena ožalošćenim ženama, plakala preko leša svog sina. Slika ne prikazuje javno iskazivanje političkog prkosa, već njegov koren: privatni očaj koji je rezultat rata.”

5 Hazir Reka **Zbor rudara, Dom omladine „Boro i Ramiz“, velika sala, februar 1988.**

Ovo je retka fotografija sa jednog u nizu sastanaka koji su prethodili protestima kosovskih rudara. U novembru 1988. 3.000 rudara Trepče marširalo je 50 kilometara do Prištine (rudnik Trepča je u blizini Mitrovice), inspirišući do 300.000 sugrađana da formiraju marševe solidarnosti, a u februaru 1989. oko 7.000 rudara se zatvorilo u svoje rudnike širom Kosova skoro celu nedelju, što je predstavljalo glavni okidač za generalni štrajk na Kosovu.

Rudarsko isticanje Titovog portreta – što su kasnije demonstranti u novembru 1988. takođe uradili na čelu svoje kolone – predstavlja oličenje njihovih žalbi: u odbrani Jugoslavije i protiv nasilnog ukidanja autonomije Kosova, koja je utvrđena Titovim ustavom iz 1974. godine. Arhivski snimak RTK ovog štrajka pogledajte ovde na izložbi "Reporting House" gde rudari navode da žele da Albanci u Jugoslaviji imaju ista prava kao i druge narodnosti (ustav iz 1974. godine Kosovu je dao iste institucije kao i jugoslovenskim republikama i status federalne jedinice, ali je nominalno ostalo u sastavu Republike Srbije).

Na maršu rudara je istaknut protest zbog skorog smenjivanja pokrajinskih lidera Kosova Azema Vlasija i Kaćuše Jašari i njihove zamene Miloševićevim poslušnicima. Sedeći štrajkači su pokušavali da spreče konačne poteze protiv autonomije Kosova i tražili su ostavke poslušnika. Štrajk je prekinut nakon što je 180 rudara hospitalizovano zbog teških uslova unutar rudnika, a poslušnici su uspešno smenjeni, ali su vraćeni na posao i proglašeno je vanredno stanje 2 dana nakon što su rudari izašli iz podzemlja, na dnevnu svetlost vrlo kratkotrajne pobede.

Do 1992. godine otpušteno je 94% rudara kosovskih Albanaca. Razvoj industrijske radničke klase bio je za kosovske Albance ključno obeležje modernosti koja im se otvorila pod autonomijom pokrajine u kasnom Titovom periodu. Njen iznenadni gubitak zbog masovnih otpuštanja bio je dvostruki šok. Ova pesma, "Moj otac", benda Minatori (Rudar) i njen prateći video nailaze na lamentaciju za ovom otetom okrutnom modernošću:

<https://www.youtube.com/watch?v=BZQ0VsSpy8o>

REPORTING HOUSE

MALE SVETLEĆE KUTIJE PRVI KOLONA QR KOD

- SVETLEĆA KUTIJA 1

DECA U RATU 1999

1.Eliza Hodža (Zeri):	Dečak pozdravlja vojnika
2.Alan Čin (Njujork Tajms):	Mali dečak, veliki tenk
3.Eliza Hodža (Zeri):	Baci pet

- SVETLEĆA KUTIJA 2

BOSONOZI 1986

4. Iljaz Buljukbaši (Rilindja) Škola u Slovinju, opština Lipljan.

Učenicima je naređeno da nose dodatni par cipela od kuće jer je većina dolazila u blatnjavim cipelama, hodajući iz okolnih sela koja nisu imala dobre puteve. Većina učenika morala je ostati bosa jer nisu imali sredstava da kupe poseban par cipela za unutra.

5. Iljaz Buljukbaši (Rilindja) Škola u Slovinju, Lipljan

6. Iljaz Buljukbaši (Rilindja) Škola u Slovinju, Lipljan

- SVETLEĆA KUTIJA 3

DECA U RATU 1997-1999

7. Iljaz Buljukbaši (Rilindja):	podzemne škole U KUĆAMA u sistemu paralelnog obrazovanja kosovskih Albanaca

8. Iljaz Buljukbaši (Rilindja):	podzemne škole za decu kosovskih Albanaca

9. Alan Čin (Njujork Tajms):	Vučitrn, Kosovo, 24. jun 1999. Kosovski Albanci spaljuju i pljačkaju srpsko naselje u Vučitrnu. Francuski vojnici KFOR-a nikada nisu stigli na mesto događaja.

- SVETLEĆA KUTIJA 4

DECA U RATU Mart - jun 1999

10. Endru Testa (Njujork Tajms):	Dečak na ovoj fotografiji je Petrit Haljiljaj, koji čeka u redu za humanitarnu pomoć. On je postao jedan od najpoznatijih kosovskih modernih umetnika i izlaže u Metropoliten muzeju umetnosti, MET, u Njujorku.

11. Pol Lov (Telegraf magazin & NYT): Žena sa bebom u izbegličkom kampu

12. Pol Lov (Telegraf magazin & NYT): Red za hleb

- SVETLEĆA KUTIJA 5

DEVOJKE U RATU 1997-1998

13. Alan Čin (Njujork Tajms):	Devojčica sa dedom
14. Alan Čin (Njujork Tajms):	Devojka u ćebetu
15. Alan Čin (Njujork Tajms):	Meštani raseljeni u šumi prave pauzu

- SVETLEĆA KUTIJA 6

DEČACI U RATU 1999

16. Alan Čin (Njujork Tajms):	Surovi momci
17. Pol Lov (Njujork Tajms):	Raseljeni dečak preplavljen emocijama
18. Endru Testa,	iscrpljeni albanski mladić spava u šumi u kojoj se kriju on i članovi njegove porodice nakon što su srpske snage napale njegovo selo

- SVETLEĆA KUTIJA 7

TINEJDŽERI U RATU 1998

19. Alan Čin (Njujork Tajms):	Deca na traktoru
20. Alan Čin (Njujork Tajms):	Izbezumljene žene na pruzi
21. Alan Čin (Njujork Tajms):	Izbeglica koja se dosađuje naslonjena na ogradu

- **SVETLEĆA KUTIJA 8**
NAVODNA TROVANJA U ŠKOLAMA

1990. godine, tokom nekoliko dana počevši od 20. marta, nekoliko hiljada kosovske školske dece je pogođeno misterioznom bolešću. Prvi slučajevi su bili u školi u Podujevu, gde su se đaci onesvestili i imali su poteškoće sa disanjem, usled različitih izveštaja o čudnom mirisu ili belom prahu na stolovima. Slučajevi su tada narasli, pogađajući gotovo isključivo decu kosovskih Albanaca, koju su uplašeni, očajni roditelji prevozili u kolonama automobila koji su sa celog Kosova ulazili u glavnu pokrajinsku bolnicu u Prištini.

Simptomi su uključivali mučninu, upalu očiju, teško disanje, praćeno vrtoglavicom, grčevima u stomaku, konvulzijama, ubrzanim radom srca, halucinacijama. Lekari kosovski Albanci preliminarno su zaključili da je to usled trovanja. Talas zaštitničkih napada na Srbe i Crnogorce za koje se sumnja da su trovači prijavljen je iz celog Kosova. Srpski zvaničnici i posmatrači odbacili su ove bolesti kao maskenbal, ogorčeni zbog optužbi koje su upućene Srbima za monstruozni zločin nad decom. Neki srpski lekari okrivili su albanske lekare za davanje lekova zdravoj deci, a policija je intervenisala u najmanje jednoj klinici koju su vodile časne sestre, zadržavajući medicinske sestre i otpuštajući pacijente. Uzorci krvi i urina uzeti su na analizu u Beograd, gde nisu pronađeni tragovi trovanja.

Za kosovske Albance, ovaj fenomen se dogodio usred Miloševićevog uništavanja autonomije Kosova i činilo se da je dodao još jedan zlokobni krak sveopštem napadu na njihovo blagostanje. Neki su to čak videli kao namernu provokaciju prema kosovskim Albancima da se podignu u samoubilačku pobunu, nudeći povod za njihovo potpuno etničko čišćenje sa teritorije. Nepoverenje u zaključke beogradskih testova pojačano je isključenjem svakog kosovskog Albanca ili međunarodnog učešća u njima. Kasnije je nekoliko stranih stručnjaka izvršilo testove. Iako je većina bila neuverljiva, kontroverzni belgijski naučnik izvestio je 1992. da je pronašao tragove nervnog gasa u uzorcima.

Bilo je još manjih izbijanja bolesti kasnije 1990. godine. Čini se da nije sprovedeno sistematsko dugoročno praćenje oko 7.400 slučajeva. Anegdotski, čini se da su se vremenom razjasnili. U bliskoj budućnosti, epidemija međuetničkog nepoverenja izazvana navodnim trovanjem je učvrstila odvajanje kosovskih Albanaca od državnog zdravstvenog i obrazovnog sistema. Mnogi kosovski Albanci su se kasnije plašili da odvedu svoju decu na imunizaciju, što je dovelo do porasta poliomijelitisa i drugih zaraznih bolesti.

Iako nema jasnog zaključka, masovna bolest ipak liči na niz drugih slučajeva zabeleženih širom sveta tokom vremena. To uključuje hiljade učenica koje su se razbolele širom Irana sa sličnim simptomima tokom nekoliko meseci, a neke su prijavile da su osetile čudne mirise ili su videle čudne predmete bačene u školsko dvorište pre nego što su se razbolele, počevši od novembra 2022. Kao što je slučaj sa Kosovom 1990. godine i sličnim epidemijama koje pogađaju decu i adolescente, kao što su u školama za devojčice u Avganistanu 2009. i do hiljadu tinejdžerki na okupiranoj Zapadnoj obali 1983, naučni konsenzus je počeo da ih grupiše u klasifikaciju masovnih psihogenih bolesti: psihosomatske bolesti koje uglavnom pogađaju adolescentkinje u situacijama socijalnog stresa. Ni na koji način izmišljeno, ali bez direktnog fizičkog uzroka - na isti način kao PTSP i šok od granate.

Detaljno istraživanje ove epizode može se naći u knjizi Džuli Mertus „Kosovo: kako su mitovi i istine započeli rat“, 1999. Dobar rezime onoga što su lekari kosovski Albanci, srpski lekari i strani lekari imali da kažu prikupljen je na Vikipediji:

https://en.wikipedia.org/wiki/Kosovo_student_poisoning.

REPORTING HOUSE

MALE SVETLEĆE KUTIJE PRVI KOLONA

- LIGHT BOX 8

ALLEGED SCHOOL POISONINGS

22. Ilaz Buljukbaši (Rilindja):	Roditelji nose decu u bolnicu
23. Ilaz Buljukbaši (Rilindja):	Otrovana deca
24. Ilaz Buljukbaši (Rilindja):	Bolničko dvorište tokom panike zbog trovanja

- SVETLEĆA KUTIJA 9

FOTOGRAFI U RATU

25. Besnik Mehmeti,	autoportret 1999
26. Iljaz Buljukbaši,	autoportret 1999
27. Iljaz Buljukbaši,	Tarzan 1996

- SVETLEĆA KUTIJA 10

KADE April 1999

28. Pol Lov (Telegraf magazin & NYT):	Devojka sa češljem
29. Alan Čin (Njujork Tajms):	Frizerski salon
30. Pol Lov (Telegraf magazin & NYT):	Spremni za pedikir

- SVETLEĆA KUTIJA 11

MAD MAX 1999

31. Besnik Mehmeti:	Točak kolica
32. Besnik Mehmeti:	Vojnik na biciklu
33. Besnik Mehmeti:	Auto u ratu

- SVETLEĆA KUTIJA 12

OSLOBODILAČKA VOJSKA KOSOVA U MRAZU 1998

34. Alan Čin (Njujork Tajms):	Vojnik u belom
35. Alan Čin (Njujork Tajms):	Rat zimi
36. Alan Čin (Njujork Tajms):	Vojnik u belom 2

- SVETLEĆA KUTIJA 13

Kratke vesti RILINDJA 1990

37. Ilaz Buljukbaši (Rilindja):	Kiosk pored Štamparije „Rilindja“, danas zgrada ministarstava
38. Ilaz Buljukbaši (Rilindja):	Redakcijski sastanak u Rilindji pre zatvaranja kosovskih dnevnih novina na albanskom jeziku od strane srpske policije, 1990.
39. Ilaz Buljukbaši (Rilindja):	Gase se svetla Rilindje, 1990

- SVETLEĆA KUTIJA 14

KOSOVSKI SPORT 1980-tih

40. Ilaz Buljukbaši (Rilindja):	Fadilj Vokri, najpoznatiji kosovski fudbaler
41. Ilaz Buljukbaši (Rilindja):	"Volimo Prištinu" na stadionu
42. Ilaz Buljukbaši (Rilindja):	Tradicionalni sportovi u Opolju, u regionu Dragaša

- SVETLEĆA KUTIJA 15

STARI U RATU 1999

43. Pol Lov (Telegraf magazin & NYT):	Kada noge izdaju
44. Alan Čin (Njujork Tajms):	Baka
45. Alan Čin (Njujork Tajms):	Uplakane žene

- SVETLEĆA KUTIJA 16

SERBIA U RATU 1998

45. Alan Čin (Njujork Tajms):	Srpska sahrana
45. Endru Testa (Njujork Tajms):	Srpski policajac ubijen u zasedi Oslobođilačke vojske Kosova 10 km zapadno od Prištine
45. Alan Čin (Njujork Tajms):	Sahrana

KOLONA II QR KOD

- SVETLEĆA KUTIJA 1

POLICIJA I DECA 1998 & 1999

49. Endru Testa (Njujork Tajms):

Srpski vojnik čuva raseljenih albanskih seljana na jugu Kosova

50. Eliza Hodža (Zeri):

Momci gledaju tenkove

51. Endru Testa (Njujork Tajms):

Deca brojčano nadjačana mecima u Prištini

- SVETLEĆA KUTIJA 2

IGRE GLADI mart-jun 1999

52. Besnik Mehmeti:

Letni tobogan

53. Besnik Mehmeti:

Prehranjivanje porodice

54. Besnik Mehmeti:

Priprema za ručak

- SVETLEĆA KUTIJA 3

RAT JE ZAVRŠEN

58. Eliza Hodža, 2000:

Tabla

59. Eliza Hodža, 2000:

Devojke u dvorištu

60. Eliza Hodža, 2000:

Zamišljeni dečak

- SVETLEĆA KUTIJA 4

PRINUDNO KAMPOVANJE 1998

55. Eliza Hodža (Zeri):

Dom

56. Iljaz Buljukbaši (Rilindja):

Škola u šatorima

57. Iljaz Buljukbaši (Rilindja):

Učenje na otvorenom

- SVETLEĆA KUTIJA 5

DEČACI U RATU 1998

64. Alan Čin (Njujork Tajms):

Sve vesti, bez muzike

65. Alan Čin (Njujork Tajms):

Gužva u izbegličkom kampu

66. Alan Čin (Njujork Tajms):

Dosađivanje u ratu

- **SVETLEĆA KUTIJA 6**
MLADOST U RATU 1999

67. Alan Čin (Njujork Tajms): Vreme za ručak

68. Alan Čin (Njujork Tajms): Dnevni obroci

69. Alan Čin (Njujork Tajms): Kape od ćebadi

- **SVETLEĆA KUTIJA 7**
NAVODNA TROVANJA U ŠKOLAMA 1990.

1990. godine, tokom nekoliko dana počevši od 20. marta, nekoliko hiljada kosovske školske dece je pogođeno misterioznom bolešću. Prvi slučajevi su bili u školi u Podujevu, gde su se đaci onesvestili i imali su poteškoće sa disanjem, usled različitih izveštaja o čudnom mirisu ili belom prahu na stolovima. Slučajevi su tada narasli, pogađajući gotovo isključivo decu kosovskih Albanaca, koju su uplašeni, očajni roditelji prevozili u kolonama automobila koji su sa celog Kosova ulazili u glavnu pokrajinsku bolnicu u Prištini.

Simptomi su uključivali mučninu, upalu očiju, teško disanje, praćeno vrtoglavicom, grčevima u stomaku, konvulzijama, ubrzanim radom srca, halucinacijama. Lekari kosovski Albanci preliminarno su zaključili da je to usled trovanja. Talas zaštitničkih napada na Srbe i Crnogorce za koje se sumnja da su trovači prijavljen je iz celog Kosova. Srpski zvaničnici i posmatrači odbacili su ove bolesti kao maskenbal, ogorčeni zbog optužbi koje su upućene Srbima za monstruozni zločin nad decom. Neki srpski lekari okrivili su albanske lekare za davanje lekova zdravoj deci, a policija je intervenisala u najmanje jednoj klinici koju su vodile časne sestre, zadržavajući medicinske sestre i otpuštajući pacijente. Uzorci krvi i urina uzeti su na analizu u Beograd, gde nisu pronađeni tragovi trovanja.

Za kosovske Albance, ovaj fenomen se dogodio usred Miloševićevog uništavanja autonomije Kosova i činilo se da je dodao još jedan zlokobni krak sveopštem napadu na njihovo blagostanje. Neki su to čak videli kao namernu provokaciju prema kosovskim Albancima da se podignu u samoubilačku pobunu, nudeći povod za njihovo potpuno etničko čišćenje sa teritorije. Nepoverenje u zaključke beogradskih testova pojačano je isključenjem svakog kosovskog Albanca ili međunarodnog učešća u njima. Kasnije je nekoliko stranih stručnjaka izvršilo testove. Iako je većina bila neuverljiva, kontroverzni belgijski naučnik izvestio je 1992. da je pronašao tragove nervnog gasa u uzorcima.

Bilo je još manjih izbijanja bolesti kasnije 1990. godine. Čini se da nije sprovedeno sistematsko dugoročno praćenje oko 7.400 slučajeva. Anegdotski, čini se da su se vremenom razjasnili. U bliskoj budućnosti, epidemija međuetničkog nepoverenja izazvana navodnim trovanjem je učvrstila odvajanje kosovskih Albanaca od državnog zdravstvenog i obrazovnog sistema. Mnogi kosovski Albanci su se kasnije plašili da odvedu svoju decu na imunizaciju, što je dovelo do porasta poliomijelitisa i drugih zaraznih bolesti.

Iako nema jasnog zaključka, masovna bolest ipak liči na niz drugih slučajeva zabeleženih širom sveta tokom vremena. To uključuje hiljade učenika koje su se razbolele širom Irana sa sličnim simptomima tokom nekoliko meseci, a neke su prijavile da su osetile čudne mirise ili su videle čudne predmete bačene u školsko dvorište pre nego što su se razbolele, počevši od novembra 2022. Kao što je slučaj sa Kosovom 1990. godine i sličnim epidemijama koje pogađaju decu i adolescente, kao što su u školama za devojčice u Avganistanu 2009. i do hiljadu tinejdžerki na okupiranoj Zapadnoj obali 1983, naučni konsenzus je počeo da ih grupiše u klasifikaciju masovnih psihogenih bolesti: psihosomatske bolesti koje uglavnom pogađaju adolescentkinje u situacijama socijalnog stresa. Ni na koji način izmišljeno, ali bez direktnog fizičkog uzroka - na isti način kao PTSP i šok od granate.

Detaljno istraživanje ove epizode može se naći u knjizi Džulie Mertus, „Kosovo: kako su mitovi i istine započeli rat“, 1999. Dobar rezime onoga što su lekari kosovski Albanci, srpski lekari i strani lekari imali da kažu prikupljen je na Vikipediji:

https://en.wikipedia.org/wiki/Kosovo_student_poisoning.

KOLONA II QR KOD

- SVETLEĆA KUTIJA 7

NAVODNA TROVANJA U ŠKOLAMA 1990.

Iljaz Buljukbaši, odrasli nose decu
Iljaz Buljukbaši, bolnička panika tokom trovanja
Iljaz Buljukbaši, policija ispred bolnice

- SVETLEĆA KUTIJA 8

PISCI U RATU

70. Besnik Mehmeti: Redžep Ćosja, kosovski albanski pisac prerušen u izbeglicu 1999.
71. Iljaz Buljukbaši (Rilindja): Ibrahim Rugova i Adem Demaći, kosovski pisci koji su postali političari
72. Iljaz Buljukbaši (Rilindja): Udruženje albanskih pisaca, koje je postalo Informativni centar Kosova, ICK 1992.

- SVETLEĆA KUTIJA 9

POBESNELI MAKS 1999

73. Besnik Mehmeti: Povratak kući
74. Alan Čin (Njujork Tajms): Kući po svaku cenu
75. Besnik Mehmeti (Njujork Tajms): Obilazak Kosova

- SVETLEĆA KUTIJA 10

RAT PROLAZI KROZ KUĆE 1999

76. Besnik Mehmeti: Pepeo u starom gradu Đakovice
77. Besnik Mehmeti: Čaršija spaljena, kasnije sagrađena
78. Besnik Mehmeti: Kuće

KOLONA II QR KOD

- SVETLEĆA KUTIJA 11

SRBIJA U RATU

79. Endru Testa. Sestra Anđelika,	Srpski pravoslavni manastir Devič. Duboko na teritoriji OVK, manastir je preživeo rat, da bi bio uništen u antisrpskim nemirima 2004.
80. Tomas Dvoržak (Magnum).	"Arkan", Željko Ražnatović, posle utakmice. Srpski vojskovođa i menadžer prištinskog fudbalskog kluba "Obilić". Mart 1999.
81. Endru Testa.	Sahrana Dobrivoja Savalića, 42-godišnjeg srpskog civila koji je kidnapovan iz sela Velika Hoča i ubijen od strane OVK.

- SVETLEĆA KUTIJA 12

POVRATAK

82. Endru Testa (Njujork Tajms):	Maskirani srpski vojnici napuštaju Kosovo nakon kapitulacije Srbije, jun 1999
83. Endru Testa (Njujork Tajms):	Izbeglice sa Kosova čekaju autobuse za ulazak u izbeglički kamp Raduša, Makedonija, 16. april 99.
84. Alan Čin (Njujork Tajms).	Istražitelji pronalaze kosti od ubistava na Kosovu

- SVETLEĆA KUTIJA 13

STARI U RATU

85. Alan Čin (Njujork Tajms). Traktor kao dom	
86. Pol Lov (Telegraf magazin & NYT). Nošenje starog	
87. Alan Čin (Njujork Tajms). Izbeglice pod čaršavima	